

FRI-216-2 SSH(S)-07

**THE RELATIONSHIP BETWEEN POPULISM
AND DIRECT DEMOCRACY – THE 2016 REFERENDUM⁴.**

Stanislav Todorov – PhD Student

Department of Political sciences,
Sofia University “St.Kliment Ohridski”
Tel.: 0897345513
E-mail: stanislav.todorov1984@abv.bg

Assoc. Prof. Tatyana Burudjieva, PhD

Department of Political sciences,
Sofia University “St.Kliment Ohridski”

Abstract: *In the present study, based on the starting messages in connection with the referendum in 2016 in "Slavi's Show" I will show that the calling on people to direct participation does not automatically lead to direct democracy. The discourse analysis of the dominant messages of the explanatory campaign, provided by me, reveals the relationship between populism and direct democracy in the Bulgarian context, showing that for both calling on people is needed. Too bad that populism stands out based on the concept of Margaret Canon of populism, opposing to established institutions and norms the direct ruling of the people. The messages made violated the criteria of Robert Dahl for enlightened understanding of political issues (Dahl, R.; 1999), which is a prerequisite in the value level of the democratic process.*

Keywords: *populism, referendum, direct democracy.*

JEL Codes: *I29*

ВЪВЕДЕНИЕ:

Самата дума популизъм, ако се върнем в Древен Рим произлиза от понятието за народ на гръцки „*populis*”. Бърнард Крик отбелязва, че популизмът намира във възможността за пряка участие причина за обръщение към народа, чрез създаването на пряка връзка между хората и правителството[2]. Връзката между пряката демокрация и популизма в съвременността се осъществява, чрез референдумът даващ възможност за мобилизиране на обществото по определени теми, които не винаги са от значение за популисткия лидер, от значение за него е народа, той обича да се обръща към него. Отсъствието на народ, значи отсъствие на популизъм според Бърнард Крик, затова и в съвременността той неизбежно присъства. За да има популистски лидер, трябва да има и народ, широко разпространеното убеждение, че в социалната основа на обществото, съществува колективна воля, а не просто различни индивиди и интереси....[3] Популизмът се стреми да хомогенизира обществото, но съвременните общества са съставени от различни интереси и ценности, които се нуждаят от разграничаване, а не агрегиране.[2]

Маргарет Канован дефинира популизма като апел към народа в противовес, както на установените властови структури, така и на доминиращите идеи и ценности. [4] За Фрийдън популизмът е „тънка политическа идеология[6], която според Мади разделя обществото „на два хомогенизирани и антагонистични лагера, „чистите хора“ срещу „корумпираният елит“ и политиката трябва да бъде израз на общата воля на хората.[9]

Популизма като „тънка идеология“ в изчистен вид неусложнена като „дебелите“ партийните идеологии предполага политически действия против установените институционални структури свързани с политическата система. Затова й Мади е точен, че популизма не стреми, но и не може да има нито сложни, нито изчерпателни отговори на политическите въпроси, които съвременните общества генерират.[10]

⁴Докладът е представен на заседание на секция „Обществени и хуманитарни науки с оригинално заглавие на български език: ВРЪЗКАТА МЕЖДУ ПОПУЛИЗМА И ПРЯКАТА ДЕМОКРАЦИЯ-РЕФЕРЕНДУМЪТ ПРЕЗ 2016г.

Изложената литература обяснява как популизма очертава разделителна граница между управляващите и хората и третира обществото като хомогенно тяло изградено от два борещи си един срещу друг субекта. Опасността популизма да генерира мнозинство против установените система отива по-далеч от просто отричането на сегашните институции- популизма може и да подкопае доверието в политическата системната, за да си отвори възможност да предложи антисистемна .

Деструктивните действия подкопаващи доверието и оспорващи легитимността на политическият процес изразяват нетърпимостта на популистите към всякакъв вид процедури и единствената процедура, която днес предпочитат популистите е референдумът-предупреждава Бърнард Крик.[3] Маргарет Канован допълва, че когато се появи прекалено голяма празнина между просветената демокрация и мръсната политика, популистите са склонни да се преместят на свободната територия, като обещават вместо мръсният свят на партията...лъскавият идеал на демокрацията.[5]

Референдумът като инструмент за пряко участие на цялата общност позволява направеният призив към народа от популистките лидери да получи възможност за директно институционално участие. Отнетата власт от врагът (политическият елит) се предоставя на хората, които в повечето случай, смята Ханспетер Криси, подкрепят правилото на замяна на „корумпираният елит“ с прякото управление на „честните хора”. [8]

Популизмът винаги приписва куп отрицателни черти на политическият враг. Това поведение не е случайно за Мюлер, а целенасочено се персонализира и морализира политическият конфликт-враговете са корумпирани и криви или др.[11] Това е обяснимо, защото врагът спомага за мобилизирането на останалата „хомогенна“ част от обществото против него. И сигурно Карл Шмит е прав, че политиката се случва по разграничението приятел-враг.

Референдумите като инструмент за взимане на решения с двоичен характер съвпадат с „тънката“ идеология разделяща обществото на две части. Чрез отричането на установените институции-политическите врагове и др. популизмът много просто трансформира „тънката“ идеология във възможностите за отговор в преките допитвания. Тъй като възможностите за отговор и в тях са две, а и обществото се състои от „две“ части. Опростеното делене на популизма не отчита всички съставни части на съвременната плуралистична демокрация, дори е склонен да отрече съществуването на частите от обществото, които нежелаят да се присъединят към формираната от него хомогенна част. Според популисткия лидер „чистата“, „истинската“ част от обществото е тази, която е успял да мобилизира срещу установения институции и елит, останалите много често могат да бъдат обвинени, че работят против „чистата“ част в полза на „мръсната“. С други думи, казва Мюлер, популиста решава кой са истинските хора и всеки, който не иска да бъде обединен от гледната точка на популиста е напълно изключен.[11] „Истинските“ хора са хомогенни и притежават куп положителни качества, чрез които се оспорва положението на елита не притежаващ техните качества. Дефинирано от Макдонъл и Абертази по следния начин: хората са едновременно добродетелни и унифицирани и често са „подкопани“ от елитите, които не са нито добродетелни, нито еднородни.[1]

Отделянето на добронамерената част от обществото съставена от „истинските“ хора от „опорочената“ е деление, което дава основание за мобилизация на морална основа в преките допитвания и довод за нуждата от повече референдуми, при повече референдуми повече, ще управлява добродетелта. Популизмът възпрепятства пряката демокрация и чрез референдумите просто има възможност да се обърне към народа, за да установи разделението. Понякога популистите в преките допитвания, дават едно магическо решения на множеството сложни въпроси. А най-лошата форма за вземане на решения не трябва да се използва за най-важните решения.[7] И всъщност популистите едва ли имат отговор на възникналият въпрос, но имат отговор на друг въпрос: как ефективно можа да се мобилизира голяма част от обществото, срещу създадените врагове? И отговорът е, чрез референдумите, като важните политически решения се смъкнат към частта от обществото с „чистите“

намерения и се създаде усещане за сблъсък с другата част. Самото противопоставяне не е индикатор за гласуване „за“ нещо, дори по-скоро електоратът в тези случаи гласува „против“ нещо. Джовани Сартори вижда и друга обосновка в една изборна победа, защото избирателите могат да не се водят от първото си най-предпочитано предпочитание, а от последното си предпочитание, като разбирането за по-малкото зло.[21] А със сигурност за електората по-малко зло е да управлява директно и изборът против управлението на политическата класа определя участието му.

ИЗЛОЖЕНИЕ:

На 6.11.2016г. се проведе национален референдум по инициатива на Слави Трифонов и екипът от телевизионното предаване „Шоуто на Слави“. Направеното първоначално предложение от тях съдържащо шест въпроса, за които Слави Трифонов и екипът му инициираха подписка за провеждане на национален референдум. Шестте въпроса съдържаха желание от страна на шоуто за значителна промяна в политическата система. Екипа на шоуто обяви започването на подписка по следните въпроси:

1. Въвеждане на мажоритарна изборна система в два кръга с абсолютно мнозинство;
2. Намалване на броя на депутатите от 240 на 120;
3. Въвеждане на задължително гласуване на избори и референдуми;
4. Въвеждане на интернет гласуване;
5. Намалване на партийните субсидии от 11 лв. На 1 лв. На валидно гласуване годишно;
6. Пряк избор на полицейски началници в мажоритарна изборна система в два кръга с абсолютно мнозинство [12]

След институционалната намеса на президента три от направените предложения за гласуване отпаднаха. Отпадане на вторият въпрос целящ намаляването на народните представители от 240 на 120 стана в следствие на конституционна намеса на основната държавна инстанция- Конституционният съд, който бе свикан да се произнесе по възникналото конституционно противоречие от президента. Аргументите за отмяна бяха, че промяната на този брой е прерогатив на Велико народно събрание и не може да бъде предмет на референдум (Администрация на президента 2016). Друг съществен политически аргумент беше, че ограничаването на броя на депутатите ще ограничи степента на представителство на Народното събрание [12].

Другият въпрос, който отпадна е свързаният с електронното гласуване, за който вече беше произведен национален референдум по инициатива на президента. А според закона за прякото участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление-ако предложението, предмет на референдума, не е прието, национален референдум по същия въпрос може да бъде инициран не по-рано от две години от датата на произвеждането на референдума (чл.23, ал.2). Доводите на президентът бяха, че преди по-малко от година по негова собствена инициатива е проведен национален референдум по същия въпрос и не е изпълнен прагът за задължителна сила на решението, но Народното събрание обсъжда въпроса и прие законодателни изменения, които позволяват въвеждането на интернет гласуване в близко бъдеще. Ето защо, нов референдум по вече положителен въпрос е нелегитимен.[12]

Последният отменен въпрос за пряк избор на директорите на полицията, също притежава конституционно противоречие, защото прекият избор на началници на полицията противоречи на принципа за разделение на властта и контрол и баланс, тъй като полицейската дейност е в компетенциите на изпълнителната власт. Независимостта на полицията създава нов овластен орган, паралелен на изпълнителната власт и следователно нарушава основните конституционни норми. [12]

След институционалната намеса на Президента за отмяна на половината от направените предложения в едно от предаванията на шоуто един от инициаторите на референдума Филип

Станев в ефир скъсва снимката на президента. Като преди да скъса снимката Станев изрича думите: „*Нямаше да водим този разговор с теб, ако не беше ето този субект. Не знам защо го наричат президента Плевнелиев. С действията си, с искането, което отправя към Конституционния съд, този човек доказва, че не е президент на всички българи и най-малко е президент на тези 700 000 души, които са се подписали за този референдум. Това със сигурност не е моят президент и фактът, че той вече се оттегли от политиката, мен ме кара да изпитвам огромно удоволствие. Това е един политически труп.*“ [15] (виж клипа в сайта на Шоуто на Слави-раздел референдум). С тези си действия инициаторите на референдума, не само потвърждават отрицанието си към политиката и институциите през референдума, но и отричат конституционализма. Стивън Дейвис в есето си „Опасните спътници на популизма“ обяснява отстъплението на конституционализма пред референдумите и дори намира връзка между популизма и автократичното поведение. И за разлика от конкуриращите се елити, един бъдещ автократ може да предложи на мнозинството съюз срещу малцинството, като го нарочи за враг на народа [14]. А търсенето на съюзник в лицето на хората срещу установените институционни и незачитането на конституционните норми недвусмислено се забелязва в думите на Филип Станев, който най-вероятно са предварително режисирани за да има не повече демокрация, а повече шоу. В действията на „шоуто“ ясно блика посочената връзка от Стивън Дейвис - конституционните норми нямат значение, от значение е само нашата „истинската“ позиция. Бърнард Крик правилно забелязва нетърпимостта на популистите към всякакъв вид процедури, освен процедурата, ако не е референдум.

Политическите партии с по-значимо присъствие, не взеха участие в разяснителната кампания и инициативният комитет регистриран от инициаторите на допитването и тяхното шоу, станаха основният източник на информация. Липсата на алтернативни позиции в разяснителната кампания отреди на пристрастната позиция доминираща роля. На интернет страницата на „Шоуто на Слави“ в раздел референдум в периода 07.09.2015 - 6.11.2017 има публикувани 218 материала свързани иницираното от него пряко допитване проведено на 06.11.2016г.[16] Повечето материали са видео клипове съдържащи текст под клипа обобщаващ посланието. Съществуват и няколко материала, които съдържат само текст без видео. В 183 от публикуваните материали са налични изрази разделящи обществото на две хомогенни части (концепцията на Маргарет Канован за популизъм) - „добродетелният народ“ и „недобродетелният елит“. Възможности за повече популизъм от страна на инициаторите създадоха и предложените от тях теми, които целяха промени в политическата система и самите теми бяха представени пред широката аудитория като „оръжие“ в ръцете на хората срещу политическата класа. В 35-те материала в който не се забелязва популизъм са позициите на странични личности по предложенията за гласуване, като призивът им пак е за подкрепа на въпросите. На 11.04.2016г. в раздел референдум в сайта на Шоуто на Слави е публикуван видео клип със заглавието - „*Волята на 572 650 българи срещу тази на 240 депутати*“ като под клипа е наличен текст съдържащ коментар на Александър Вълчев от екипа на Шоуто на Слави със следното съдържание: „*От края на миналата седмица нещата вече не са същите, защото те станаха твърде лични. Лични са за 572 650 човека. Кой е тоя политик, който си мисли, че тези хора не знаят какво правят? Кой ще се изправи срещу тези над 570 хиляди човека? 240 срещу 572 650? Кой ще победи според вас? Имам един приятелски съвет към политиците – не ни мислете за кухи лейки. Този референдум е твърде голям залък за вашата голяма алчна уста.*“ [17] На 16.05.2016г. в същият архив съществува клип от предаването в което водещия изрича следните думи: „*Уважаеми зрители, след като 700 000 българи пожелахме да има референдум, чрез който да променим политическата система, цялата политическа класа се изправи срещу този референдум. Цялата политическа класа – всички депутати, всички министри и един президент заявиха, че ще сезират Конституционния съд за някои от въпросите, поставени от хората. Така че не бях прав по-рано, когато казах, че политиците се изправят срещу референдума, защото те се изправят срещу българския народ.*“ [18] След това текста продължава с упрек към

президента и Конституционният съд във връзка с отменянето на три от предложените теми за гласуване и завършва с думите: „Така че, уважаеми зрители и неуважаеми политици, проумейте и запомнете – няма власт, спечелила война срещу собствения си народ!“[19]

И в двата клипа ясно се вижда стремежа за разделяне на народа на две части - хората и политическата класа, като съответно стремежа за генериране на подкрепа отправя призив към народа и отрича политическата класа, избрана от същият народ. Останалите клипове във видео архива с популизъм съдържат сходни текстове очертаващи една и съща разделителна линия, а информация по-смисълът на заложените теми за гласуване не съществува. Институционалната намеса на президента за отменяне на част от предложените въпроси, от една страна предпази обществото като стесни полето за популистка изява, чрез отпадането на три от темите, но от друга страна създаде мотив на шоуто за очертаване на още по -ярка разделителна линия между народът и политиците.

Общият брой на гласувалите на референдумът през 2016г. е 3 487 970(виж Цик)[23], а на последните парламентарни избори през 2014г. броят на гражданите упражнили правото си на вот е 3 501 269 (Цик)[24]. Според чл.23 ал.3 от Закона за участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление- Когато в гласуването са участвали по-малко от участвалите в последните избори за Народно събрание, но повече от 20 на сто от гражданите с избирателни права, и ако с "да" са гласували повече от половината от участвалите в референдума, предложението, предмет на референдума, се внася в Народното събрание и се разглежда по реда на чл. 52. (на страницата на ЦИК закона за пряко участие) от което следва, че резултатите от референдума са със незадължителен характер и могат да бъде прехвърлени за обсъждане в Народното събрание. От Шоуто на Слави реагираха остро с нападки към всички възможни страни, неприемайки резултатите. На 08.11.2016г. в сайта на шоуто в раздел референдум е публикувано открито писмо на Слави Трифонов съдържащо следният текст:

Уважаеми сънародници, в момента един от основните слуги на политическата класа – Централната избирателна комисия извършва чудовищна манипулация с гласуването за референдум. Общият брой на гласувалите за референдума е 3 501 220. За да да е задължително решението на референдума, са необходими 3 500 585 гласа. Тоест референдумът е успешен и решенията му са задължителни. ЦИК иска да извади 13 792 гласа, за да обяви референдума за незадължителен. Това е нарушение на закона. ЦИК искат да извадят тези бюлетини, защото са били пуснати в урните без плик. Но законът не изисква само действителни бюлетини при отчитане на избирателната активност. А отчита всички гласове. А всичките гласове са 3 501 220. И те са над необходимия брой. Такъв е законът. Много и много български граждани не можеха да гласуват, защото ЦИК прекрати изборния ден преди да гласуват всички хора. ЦИК махна печата от бюлетините. ЦИК махна видеонаблюдението. ЦИК реално е в услуга на политическата класа и очевидно е получил заповед да саботира референдума.

Уважаеми зрители, спите ли? Колко още доказателства трябва да получим, че сме изправени едни срещу други?! От едната страна народът, от другата – политическата класа и техните слуги![20]

Популистката игра с цифри не убягва от погледа на германският адвокат Кристоф Мюлер и е дефинирана от него по следният начин: има разлика между преброяването на мнозинството и усещането за мнозинство. В много ситуации популистите ще играят с настроеня срещу цифрите-не признавайки, че в крайна сметка, че те и процесът на правилното преброяване са всичко, което имаме в демокрацията [11].В отвореното писмо популистският лидер дефинира и ЦИК, като „слуга“ на политическата класа и към „враговете на народа“ след Президента и политическата класа е прибавен още един. Като всяка нова институция неудовлетворяваща желанието на популиста, винаги ще е новият „враг“. Следователно популизъмът в Референдумът през 2016г. произведе повече „врагове“ на народа, от колкото повече демокрация. Бърнард Крик разкрива опасността от такъв тип поведение, когато всички посреднически институции са осъдени, особено политиците, има

голяма опасност за свободата и демокрацията, някой трябва да каже на популисткия лидер: По всякакъв начин да осъжда някой политици, но не осъждайте или дискредитирайте политическият процес. [3]

Популисткия лидер се стреми да пренебрегне много междинни звена, като политическите партии, институции, експерти, професионални организации, за да ги накаже, като ги прескочи, а за това упражнение му е необходим народът. Но Тъмни Снайдер, не без основание се отнася с недоверие към тоталното недоверие към конкретни авторитети, за него това е лековерие, което дешифрира емоции и няма за цел да търси истината, която е междинен път между конфронтизма и самодоволството и създава индивидуалност. [22] Тези действия от инициаторите на референдума и използвано от тях шоу за налагане на внушения и емоции в обществото Перикъл лицемерно би осъдил, точно както те осъждат институциите с думите: най-лошото е да бързаме към действия, преди последиците от тях да бъдат правилно обсъдени.[3]

В действията и заетите позиции от инициаторите на референдума през 2016г. доминира популизма, който явно е силно оръжие в ръцете на организаторите, с което искат да победят без значение, каква щета нанасят на демократичната държава. Силата на споменатото оръжие, може да е и като на атомна бомба- унищожавя всичко до основи. Слава Богу! В нашият случай май бомбата, не беше чак атомна. Джовани Сартори обяснява, че демолатрията, не значи демофолія т.е изприказването на много приказки за народа не е любов към народа.[21] И „приказката” за властта на народа в нашия случай пренебрегна един от необходимите критерии на демократичния процес на Робърт Дал за просветено разбиране.[13] Опонентите бяха атакувани пряко, но пряката демокрация, не значи пряка атака, както и не винаги е приказка със щастлив край. Отправните посланията от шоуто в кампаниите задават друг въпрос към избиратели, далеч по опростен от предложените въпроси за гласуване и прякото допитване остава само пряко на процедурна основа. Шоуто победи политиката на процедурно ниво, за което подпомогна и отказът ѝ за участие в разяснителната кампания.

ИЗВОДИ:

Референдумът през 2016г. ни разкри опасната връзка между популизма и пряката демокрация, произвеждаща омраза, отрицание и др. куп негативни емоции в обществото към сегашната система и институции. Популизма замаскира щетите, които нанесе на демократичната държава със „приказката” за пряка демокрация. През 1976г. Стивън Кинг публикува разказът „Знам какво искаш”, главната героиня е млада жена, а ухагорът и може да чете мислите ѝ, но не и казва. Той се появява и ѝ дава, каквото иска във всеки определен момент и така променя живота ѝ, че я прави зависима от себе си.[22] Популистките лидери аналогично „ласкаят” народа, всеки обича да получава комплименти и отричат институционализма и политическата класа през призивите за пряко управление. Само, че подобно на разказа на Стивън Кинг, това не е любов към народа, а изнасилване.

REFERENCES:

- Albertazzi, D., & McDonnell, D. (2008) Introduction: The sceptre and the spectre. In D. Albertazzi & D. McDonnell, *Twenty-first century populism: The spectre of Western European democracy*, Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, [p.5]
- Bernard, C. “Democratization” “Populism, politics and democracy”, 12:5, 625-632 2005, [p.625] Look <https://www.tandfonline.com/loi/fdem20>
- Bernard, C. “Democratization” “Populism, politics and democracy”, 2005, 12:5, 625-632 2005 [p.626]
- Canovan, M. (1999) Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, *Political Studies*, March Vol.47, No.1 [p.5]
- Canovan, M. (1999) Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, *Political Studies*, Vol.47, No.1 [pp.2–16].

Freedon, M.(2017) After the Brexit referendum: revisiting populism as an ideology. Journal of Political Ideologies, 22(1) [p.3]

Katherine, C. Policy brief Populist and authoritarian referendums: The role of direct democracy in democratic deconsolidation [p.1].https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/02/FP_20190226_direct_democracy_collin.pdf

Kriesi, H.(2014) The Populist Challenge. West European Politics 37(2), [p.363]

Mudde, C. The populist zeitgeist. Government and Oppositions, 39(4) [p.543]

Mudde, C. Rovira Kaltwasser, C.(2017) Populism: A very short introduction. New York, Oxford University Press, 2017,[p.6]

Muller, J. The rise and rise of populism <https://www.bbvaopenmind.com/wp-content/uploads/2018/03/BBVA-OpenMind-Jan-Werner-Muller-The-Rise-and-Rise-of-Populism-1.pdf>

Stoychev, St. "The referendum in Bulgaria 2016" East European Quarterly Vol. 45, Central European University, September-December 2017 No. 3-4 pp. 187-194, https://www.researchgate.net/publication/323939833_THE_2016_REFERENDUM_IN_BULGARIA

Dahl, R.(1999) On Democracy, Sofia, Obsidian **Оригинално заглавие** Дал, Р (1999). За демокрацията, изд.Обсидиан, София, [стр.43]

Deyvis, St. „Опасни спътници на популизма“, Kultura, broj 21, 15.03.2019г **Оригинално заглавие** Дейвис, Ст. „Опасни спътници на популизма“, Култура, брой 21, 15.03.2019г.<https://kweekly.bg/publication/2619>

Sartori, Dj.(1992) Theory of Democracy Revisited (Book 1), Sofia, Center for the Study of Democracy **Оригинално заглавие** Сартори, Дж. Теория на демокрацията том 1 София изд. Център за изследване на демокрацията 1992 [стр.45-171]

Snyder, T.(2018) The Road to Unfreedom Russia, Europe, America, izd.Obsidian, Sofia **Оригинално заглавие** Снайдер, Т. (2018) Пътят към несвободата. Русия, Америка Европа, изд.Обсидиан, София, стр. [297-334]

Цик виж в: <https://results.cik.bg/pvnr2016/tur1/referendum/>

Цик виж в: <https://results.cik.bg/pi2014/rezultati/>